

Türkiye’de Uluslararası İlişkiler Eğitiminde ve Araştırmalarında Teorik ve Kavramsal Yaklaşım Temelinde Yabancılaşma Sorunu*

On the Basis of Theoretical and Conceptual Approaches, the Alienation Issue in the Education of International Relations in Turkey

Alâeddin Yalçınkaya** - Ertan Efeğil***

Özet

Türkiye’de Uluslararası İlişkiler alanında bir yabancılaşma yaşanmaktadır. Özellikle ders kitaplarında ele alınan başlıklar, araştırma konuları ve kullanılan teorik yaklaşımlar, Batılı ülkelerden ithal edilmiştir. Bu yaklaşım nedeniyle, Türkiye’deki akademik araştırmalar ve lisans ve yüksek lisans düzeylerindeki çalışmalar, Türkiye’nin ihtiyaçlarını ve özelliklerini dikkate almaktan uzaktır. Bu durumda, ortaya konulan akademik araştırmalar, tasvir edici mahiyet taşımaktadır. Fakat Türkiye’nin temel özelliklerini dikkate alan eğitim anlayışı geliştirilmeli ve Türkiye’deki olgusal gelişmeler incelenerek bu alandaki teorik çalışmalara katkı yapılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Uluslar arası İlişkiler Alanında Eğitimi, Eğitim’de Yabancılaşma, Teori, Akademik Kaynakların Kullanımı, Bilimsel Araştırma, Türkiye.

Abstract

In Turkey an alienation issue in the education of International Relations has been seen. In particular, most of the topics covered in textbooks, research subjects and theoretical approaches are used in that field have been imported from Western countries, because of this approach, academic researches and curriculum taught at the undergraduate and graduate levels have not taken into consideration the Turkey’s needs and demands. In this case, the academic researches have a descriptive nature rather than being theoretical studies. But a new education mentality that take care of the Turkey’s needs and demands has to be developed and it has to make contribution to the theoretical studies by using factual developments in Turkey.

Key Words: Education in the Field of International Relations, Alienation in Education, Theory, Use of Academic Sources, Scientific Research, Turkey.

* Bu makale, 19 - 22 Nisan 2007 tarihinde, Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği tarafından, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi’nde düzenlenen Türkiye’de Uluslararası İlişkiler Çalışmaları ve Eğitimi II çalıştayına sunulan metnin geliştirilmiş halidir.

** Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi, İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-mail: alakaya@yahoo.com

*** Doç.Dr., Sakarya Üniversitesi, İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-mail: eefegil@hotmail.com

görsel

Akademik
Bakış

207

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

Giriş

Genel olarak az gelişmiş ülkelerde görülen sosyal bilimlere, fen bilimlerine nazaran daha fazla ilgisizlik, bu alandaki çalışmaların tercüme ve aktarmadan öteye gidememesi sonucunu doğurmuştur. Yönetimlerin iç ve dış politikalarını ele alan, analiz eden, kaçınılmaz olarak eleştiri konusu yapan Uluslararası İlişkiler¹ ile Siyaset Biliminin, Üçüncü Dünya ülkelerinde ve/veya kapalı (otoriter) rejimlerde varlığı veya gelişmesi, doğası gereği oldukça zordur. Bununla beraber küreselleşme sürecinin bir sonucu olarak, demokratik olmayan yönetimlerin, kendi politikalarını analize tabi tutmak amacıyla değil, fakat daha gelişmiş ülkelerdeki bilimsel faaliyetlere ayak uydurmak ve benzeri amaçlarla, bu alanda da kurumsallaşmaya gittikleri bir gerçektir. Ancak önemli kaynak ve kadro ayrılmasına karşın, bu gibi ülkelerde, kendi yapılarına (siyasi, sosyal, kültürel ve tarihsel vb.) özgün, literatür/derleme mahiyetinde ve/veya teorik altyapıya dayanan araştırmalar, gelişmiş ülkelerdeki kadar ortaya çıkmamıştır.

ABD li bilim adamlarının yaptığı gibi, günümüzde devletleri demokratik olanlar ile olmayanlar diye iki farklı sınıfa ayırmak mümkün değildir. Bununla beraber halkın yönetimde söz sahibi olma oranı ve siyasi kararların ne derece yönetilenlerin istemlerini yansıttığı gibi bir takım objektif sayılabilecek ölçütlerin yardımıyla, her bir ülkenin demokratikleşme süreci test edilebilir. Böylece siyasi katılımın çok yüksek olduğu bir ülkenin, sivil toplum örgütlerine serbestlik sağlama konusunda, diğer ülkelerden daha geri olduğu görülebilir.² ABD ve Batı Avrupa dışındaki ülkelerde, özellikle Doğuya ve/veya Güneye doğru gidildikçe demokratikleşme sorununun ortaya çıktığı gözlenmektedir. Hatta ABD ile Batı Avrupa ülkeleri karşılaştırıldığında bile, Batı Avrupa'nın, özellikle kara Avrupa'sının, ABD'ye göre daha geride olduğu görülür. Tarihi ve sosyal faktörlerin sonucu olarak Uluslararası İlişkiler ile Siyaset Bilimindeki gelişme, ABD'de daha ileridir. Bu görüşü ifade etmek amacıyla, 1977'de, Amerikalı teorisyen Stanley Hoffmann, *An American Social Science: International Relations (Amerikan Sosyal Bilimleri: Uluslar arası İlişkiler)* isimli makalesinde³ Uluslararası İlişkilerin bir Amerikan sosyal bilimi olduğunu belirtmiştir. Burada belirtmek gerekir ki, genel olarak ABD ile birlikte, Avrupa'nın da, bu alanda ulaştığı aşamayı dikkate aldığımızda, Türkiye'nin daha da geride kaldığı, verimsiz olduğu görülmektedir.

¹ Birçok araştırmacının da kullandığı gibi, bilim dalı olarak, *Uluslararası İlişkilerin* ilk harflerini büyük yazarken, ilişkiler söz konusu olduğunda küçük harf kullanıyoruz.

² Bu konuda, Freedom House'ın yıllık olarak yayımladığı *Demokrasi* raporlarına bakılabilir. Bkz: <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=137>.

³ Bkz. Hoffmann, Stanley (1997). "An American Social Science: International Relations". *Daedalus* 106(3): 41-60.

208

Akademik
Bakış

208

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

Bu yöndeki tartışmalar yakın zamana kadar devam etmiş ve yukarıda ifade edilen sonucu ortaya çıkaran birçok yapısal ve çevresel nedenler gündeme gelmiştir.⁴ Bu disiplin ile ABD hükümeti arasındaki yakın sıcak ilişkiler, söz konusu nedenlerin başında gelmektedir. Bu nedenlerin bazıları şöyle sıralanabilir: Alanın önde gelen otoriteleri, İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş döneminde güvenlik görevlileri ile birlikte çalışmış (Hans Morgenthau gibi), ve elde edilen bilimsel araştırmalar, milli güvenliğe ve zamanın ABD politikalarına uyarlanmıştır. Ido Oren ve Fred Kaplan gibi birçok Amerikalı akademisyen, devletin araştırma ve istişare görevlisi olarak hizmet etmiştir. Bazı Uluslararası İlişkiler birimlerinin faaliyetleri, CIA tarafından finanse edilmiştir. Örneğin, Caydırma Teorisi'nin geliştirildiği Rand Corporation, ABD Hava Kuvvetleri'nin himayesindedir.⁵ Halen Rand Corporation, ABD hükümetinin ihtiyaçları ve talepleri doğrultusunda akademik araştırmalar yapmaktadır. Siyasal İslam, Ortadoğu'daki Demokratik Rejimler, Ulus-İnşa Süreçleri gibi konularda, Rand uzmanlarının son zamanlarda yazdığı kitaplar, bu duruma örnek olarak verilebilir.⁶

Amerikan yönetimlerinin, önemli devlet kurumları ve bütçesi ile bir bilim alanını desteklemesi, bir bilim dalının bulgularının ulusal çıkarlar açısından sonuçları dikkate alınarak, bu yönüyle disiplin ile yöneticiler arasında kurulan sıcak ilişkiler, bu alanın aslında bilim olup olmadığını da tartışma konusu haline getirmiştir.⁷ Bununla beraber özetlenen nedenlerin Türkiye'yi ilgilendiren veya dikkate alınması gereken yönleri de bulunmaktadır. Ancak, Türkiye'nin özellikleri dikkate alındığında, konunun ABD veya Avrupa için söz konusu olmayan daha birçok boyutu bulunmaktadır.⁸

Yukarıdaki açıklamalar ışığında, mevcut çalışmada, az gelişmişlik, demokratikleşmede yaşanan sorunlar, jeopolitik koşullar, bilimsel bilginin üretimine yeteri kadar önem verilmemesi, akademisyenlerin devlet kurumlarınınca yeterince desteklenmemesi, akademisyenlerin bir kısmının bilgiyi üretmek

⁴ Bkz. Crawford, Robert M.A. Ve Darryl S.L. Jarvis (der.) (2001). International Relations, Still an American Social Science: Toward Diversity in International Relations. Albany, New York: State University of NY Press.

⁵ Sayılan örnek nedenlerle ilgili bakınız (Oren, 2000: 543 - 573; Kaplan, 2000:36).

⁶ Rand Corporation'ın çalışmaları için bakınız: www.rand.org.

⁷ Aslında sosyal bilimlerin bilimselliği konusu, günümüzde de tartışmalıdır. Cemal Yıldırım ve Deniz Ülke Arıboğan, kitaplarında, sosyal bilimlerde, araştırmacıların, araştırmalarının sonucunda elde ettikleri verileri yorumlarken, kendi düşünce dünyasına, algılamasına, arzularına, inançlarına uygun olarak hareket ettiklerini ve bu bağlamda objektifliklerini yitirdiklerini belirtmektedir ki Uluslararası İlişkiler, Sosyoloji, Ekonomi, Psikoloji alanlarına nazaran doğrudan veya dolaylı gözlemlerden yoksun bir alandır. Bu nedenle araştırmacının, uluslararası ilişkilerde ortaya çıkan olaylara ilişkin değerlendirmelerinde kişisel görüşlerini yansıtması daha fazla mümkün olmaktadır. Detaylı bilgi için bakınız (Yıldırım, 2008; Arıboğan, 1998).

⁸ Bilgin, Pınar (Yaz 2005). "Uluslararası İlişkiler Çalışmalarında 'Merkez-Çevre' İlişkilerinde Türkiye Nerede?". Uluslararası İlişkiler 2(6): 3-14.

görsel

Akademik
Bakış

209

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

yerine, ithal etmeyi tercih etmesi gibi sosyal, ekonomik, siyasal ve kişisel nedenlerden ötürü, Türkiye’de Uluslararası İlişkiler araştırmalarının ve eğitiminin temelinde bir *yabancılaşma* gerçeğinin olduğu varsayılmaktadır. Yabancılaşma kavramını, Marksist literatürden ödünç alırken, işçi sınıfının ürettiği ürünlere sahip olma ve onları tüketme konusundaki yabancılaşması anlayışı çalışmamıza uyarlanmıştır.

Çalışmada, öğrenci, araştırmacı ve akademisyenlerin, konu, kavram, teori ve örneklerde, daha çok yabancı kaynaklar üzerinde yoğunlaşması sonucunda, kendi ülkesinin ihtiyaçlarını ve özelliklerini fazla dikkate almayan bir Uluslararası İlişkiler anlayışını ortaya çıkardığı sonucuna varılmaktadır.⁹ Uluslararası İlişkiler disiplindeki yabancılaşmanın dört aşaması bağlamında ortaya konulan varsayımlar çerçevesinde, dört farklı yabancılaşma sürecinden söz edebiliriz: 1. Türkçe makalelerde ve kitaplarda, yabancı kaynaklara fazlasıyla atıfta bulunulması, 2. Araştırma alanlarında/konularında, Türkiye’nin kendine özgü ihtiyaçlarından ziyade, yabancı akademik çevrelerin/yayın kurumlarının ilgi alanlarına daha fazla önem verilmesi ve böylece Türkiye’nin kendi sorunlarına yabancılaşması, 3. Lisans ve Yüksek Lisans düzeyinde ders kitaplarının ya doğrudan yabancı kaynaklardan seçilmesi, ya da Türkçe hazırlanan ders kitaplarında yabancı kaynaklara daha fazla atıfta bulunulması ve bu durumun doğal sonucu olarak, Türkiye merkezli olmayan ders konularının derslerde anlatılması ve son olarak 4. Uluslararası İlişkiler disiplinde kullanılan teori ve kaynakların, Batı tarafından üretilmesi nedeniyle, olgusal temelde Türkiye’ye tam uyarlanmaması sonucunda, kullanılan teorik modeller ve kavramlarda yabancılaşma. Sonuçta, bu maddelerin tamamı, mevcut çalışmada, yabancılaşma olarak tanımlanmaktadır.

Dört başlıkta toplanan Uluslararası İlişkiler eğitimi ve çalışmalarındaki teorik ve kavramsal temelde yabancılaşmayı ortaya koyarken, bu alanda bir eğilime, genellikle gözlemlenen uygulamalara işaret edilmektedir. Sorunun özünde, Türkiye’de Uluslararası İlişkiler alanında özgün teorilerin geliştirilememesi yatmaktadır. Bu makalede ise, söz konusu sorunun metodolojik-

⁹ Marx’ın daha çok erken dönem *elyazmalarında* kullandığı, *yabancılaşma* kavramı, bu literatürde önemli bir yere sahiptir. Yabancılaşma, olumlu anlamı ile kişinin yaşadığı dünyadan, doğadan kopması, bir anlamda yakın çevre koşullarına mahkum olmadan zamansal ve mekansal bakımdan daha geniş, kapsamlı, bir bakıma evrensel idrak aşamasına, ideal düşünce düzeyine ulaşmasıdır. Bunun sosyal bilim çalışmalarındaki izdüşümü, araştırmacının dar çevre koşullarının etkisinde kalmadan daha geniş toplumsal, bütün toplumları kapsayan genellemelere ulaşması; Uluslararası İlişkiler disiplininde ise bir ülke veya bölge ile sınırlı olmayan fakat bütün uluslar ve devletler arasındaki ilişkileri içine alan algılama, yorumlama ve anlamlandırma düzeyi olarak düşünebiliriz. Bu makalenin başlığında yer alan *yabancılaşma* ise, Marksist tartışmalardaki anlamıyla emek-sermaye çelişkisinden kaynaklanmaktadır. İşçi sınıfının, emeğinin sonucu ortaya çıkan ürünlere, dolayısıyla kendi emeğine, kendi doğasına yabancılaşmasıdır. Emek, emekçisine yabancılaşmıştır; emekçisini zengin edecek yerde ona tümüyle yabancı olan kapitalisti zengin etmektedir. Detaylı bilgi için bakınız (Hançerlioğlu, 1986:474-475).

görsel

yapısal-pedagojik nedenlerine ulaşılmaya çalışılmaktadır. Konu incelenirken, başta ders kitapları olmak üzere, makalenin kapsamına giren araştırmalar/kaynaklar, istatistiksel bakımdan incelenmiş, ancak örnekler bilinçli olarak sınırlı tutulmuştur. Genelleme olarak sunulan birçok saptama, sosyal bilimlerde sık sık uygulandığı gibi, aksine örneklerden soyutlanarak, bir eğilimin veya yaygınlığın varlığına işaret etmeye çalışılmaktadır.

Sosyal bilimlerde kaçınılmaz olarak kullanılan soyutlamayı, bir olguyu incelemek istediğimiz yönüyle ele alırken, istemediğimiz veya hipotezimize aykırı yönlerini, söz konusu inceleme açısından yok veya önemsiz sayma yöntemine, burada zaman zaman başvurulmaktadır. Bu yabancılaşma olgusu, Türkiye kaynaklı bütün kitap ve makaleler için geçerli olmayıp, farklı araştırmacı veya yazarlar açısından böyle bir durumun farklı derecelerde olduğu gibi, aynı araştırmacının değişik çalışmalarında, hatta aynı eserinin farklı baskılarında da bunun miktarında değişim görülebilmektedir. Genellikle, yeni baskılar veya çalışmalarda, aşağıda belirtilen gerekçelerle söz konusu yabancılaşmanın dozunun azalmakta olduğu görülmektedir. Bununla beraber, özgün çalışma, kavram, teori, model ve yaklaşımların ortaya çıkması yolunda gözlemlenen gelişme yetersiz kalmaktadır.

2. Uluslar Arası İlişkilerde'ki Yabancılaşmanın Dört Aşaması

Kavramsal ve teorik yönleriyle *yabancılaşma*, Uluslararası İlişkiler disiplininin dört alanında ele alınmaktadır:

Lisans eğitiminde kullanılan ders kitaplarında yer alan örneklerde yabancılaşma,

Genel olarak araştırma ve yayınlarda kullanılan dipnot ve referanslarda yabancılaşma,

Araştırma alanları ve konularında yabancılaşma,

Teori ve kavramlarda yabancılaşma.

Ülkemizin jeopolitik ve jeo-stratejik gerçeklerinden doğan, özgün Uluslararası İlişkiler teori yokluğunun temel nedenleri¹⁰ olarak görülen bu dört

¹⁰ Batılı bilim adamları, Uluslararası İlişkiler alanına ilişkin teoriler üretirken, tarihsel olayları, varsayımlarını destekleyecek örnek olaylar olarak seçmekte ve bu örneklerle dayanarak, genellemeye gitmektedir. Fakat bu noktada, Batılı bilim adamları, daha çok kendi tarihlerini incelemekte, Doğu ülkelerinin veya daha genel bir ifadeyle Batılı olmayan ülkelerin tarihlerini fazlasıyla dikkate almamaktadır. Ancak Batı tarihinde kendi görüşlerini destekleyecek örnekler bulabilseler de, bu teorik genellemelerin, Batılı olmayan devletlerin tarihsel geçmişlerinin incelenmesiyle test edilebilmeleri gerekmektedir. Bu durumda, Batılı teorisyenlerin ürettiği teoriler, tüm insanlığı kapsayan teoriler olmaktan ziyade, Batı merkezli teoriler olarak ortaya çıkmakta ve bilimin evrenselliği ilkesini de bu alanda sorgulamaya itmektedir. Türkiye'deki bilim adamları da, Batılı teorisyenler tarafından üretilen teorileri, kendi tarihsel geçmişlerine bakarak, test etmek ve böylece teorik çalışmalara destek vermek zorundadır. Makalenin temel yaklaşımı olarak sadece Batı kaynaklı teorilerin doğrulanması veya yanlışlaşmasıyla yetinmeyip, kendi bölgesel ve tarihsel gerçeklerinin anlamını ve/veya teorisini üretmelidirler.

başlık, birçok yönüyle birbirini kapsadığı gibi, değişik bakış açılarından yola çıkarak daha fazla bölümlere de ayrılabilir. Örneğin, bir kavramı açıklarken, yabancı bir kaynaktan referans vermek ile o kavramla ilgili örnek olarak Türkiye'nin içinde olmadığı, yabancı bir bölgeden verilmesi, aslında aynı yabancılaşma olarak görülebilir. Öte yandan araştırma alanlarının seçimi ile üretilen teorilerdeki vurgular arasında doğrudan bir bağlantı olup, bunların da aynı başlık altında ele alınması düşünülebilir. Bunun yanında teorilerdeki yabancılaşma ile kavramlardaki yabancılaşma ayrı başlıklar halinde ele alınabilir. Farklı bir bakış açısıyla, akademik yapılanma ve değerlendirmeler bazında yabancı ülkelerde eğitime ayrılan kaynak ve olanaklar nedeniyle, yabancı yayınlara verilen puanın daha fazla olması gibi daha birçok yabancılaşma aşamasının varlığı ileri sürülebilir.

Sayılan dört alandaki yabancılaşma, yukarıda belirtildiği üzere, aynı düzeyde olmadığı gibi, bütün araştırma, yayın ve örnekleri de kapsamış değildir. Bu çalışmada söz konusu alandaki yaygın bir eğilime işaret edilmektedir. Bu dört aşama açısından üniversitelerde akademik kadrolara yükseltimede kullanılan kıstasların da etkili olduğu görülmektedir. Belirtmek gerekir ki, Türkiye açısından konunun, Uluslararası İlişkiler disiplininin, diğer birçok sosyal bilim alanından daha yeni olmasından kaynaklanan boyutu da bulunmaktadır. Tıpkı yeni bir ileri teknoloji ürününü hemen kendimiz üretmek yerine bir süre ithal edip, zamanla onun teknolojisini Türkiye'de geliştirdiğimiz gibi, göreceli olarak yeni bir bilimsel alan olan Uluslararası İlişkiler alanında da öncelikle mevcut ürünleri Türkiye'ye taşıyıp, zamanla bunu Türkiye'de üretecek altyapıya ulaşmayı hedeflememiz gerekebilir. Yine tıpkı, örneğin bir otomobili önce üretildiği yerden olduğu gibi ithal edip, daha sonra Türkiye'nin iklim, ihtiyaç ve koşullarına göre kendimiz üretme yoluna gittiğimiz gibi, başlangıçta bire bir tercüme edilen bilimsel ürünler, zamanla eleştirel ve Türkiye'nin gerçekleri açısından değerlendirmelere ve testlere tabi tutulabilir ve hatta tutulmalıdır.

Belirtmek gerekir ki, Fransa'da üretilen bir otomobili, olduğu gibi, aynı iklim kuşağındaki Türkiye'de üretmekte fazla bir sakınca yoktur. Ancak bir Batı ülkesi açısından geçerli olan teoriyi veya kavramı, eleştirmeden, aykırı yönlerini ortaya koymadan, Türkiye'nin mevcut koşulları açısından değerlendirmeden, doğrudan tercüme edip, bilimsel doğru olarak, bu ülke öğrenci veya bilim dünyasına sunmak, ele aldığımız yabancılaşma yahut verimsizliğin temel nedenlerindedir. Şunu da belirtmeliyiz ki, yabancı araştırma ve yayınların da olabildiğince Türkiye'de tanınması, bilinmesi ve değerlendirilmesi son derece yararlıdır. Ancak bunların tek ve tartışılmaz bilimsel doğrular olarak görülüp, sunulması ve öğretilmesi; eleştirilerin ise yine Batı'daki eleştiri ve tartışmalarla sınırlı kalıp, Türkiye'nin ve Türkiye'nin yer aldığı coğrafyanın koşulları açısından özgün, yeni ve farklı boyutlarının ortaya çıkarılamaması, bu alandaki kısır döngünün temel nedenlerinden kabul edilmektedir.

görsel

Akademik
Bakış

212

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

Gerek ders kitaplarının hazırlanmasında, gerekse özgün araştırmalar açısından kaynak ve kadro yetersizliği, tercüme ve aynı örnekleri kullanma kolaylığının seçilmesine neden olabilmektedir.¹¹ Bununla beraber, günümüzde söz konusu yetersizliklerin belli aşamada aşıldığını kabul etmek durumundayız. Bilimsel bir alan olarak Uluslararası İlişkilerin ideolojik anlamıyla “ulusal” değil, fakat Türkiye'nin ve Türkiye'nin yer aldığı coğrafyanın şartları ve gerçekleri çerçevesinde de incelenip, kavramsallaştırılması gerekmektedir. Bunlar yapılırken, dünyadaki gelişmelerden ve araştırmalardan bihaber kalınmaz, fakat söz konusu bilimsel kazanımların Türkiye açısından anlam ve önemine de ulaşılması önemlidir. Öte yandan, bütün sosyal bilimler için geçerli olduğu gibi Uluslararası İlişkiler de, evrensel kıstaslara dayalı saf bilimsel (ülke, ulus, sosyal çevre, etnik köken, ideolojik grup v.b. ilişkilerinden bağımsız) bir literatür olmayıp¹² araştırmacıların ulus veya ülke gerçekleri veya çıkarlarıyla açık veya örtük bir biçimde bağlantıları söz konusudur.¹³ Bu durumun, ulaşılan *bilimsel* sonuçları da, az veya çok etkilemesi kaçınılmazdır. Esasen bu alanda dünyanın en önemli *üretim ve ihracat merkezi* olan ABD'deki Uluslararası İlişkiler çalışmalarının, ABD'nin milli politika ve ülke çıkarları ile bağlantıları yüzünden bilimselliğinin tartışma konusu olduğuna aşağıda değinilecektir.

Özetlenen gerçekleri dikkate alarak, dört alandaki yabancılaşmaya göz atalım:

2.1. Ders Kitaplarında ve Derslerde Anlatılan Örneklerde Yabancılaşma

Lisans veya ön lisans eğitimi, her alanda olduğu gibi, ilgili bilim dalının temel kavram ve konularının işlenip öğretildiği bir programdır. Bu aşamada okutulan kitaplar ve anlatılan örnekler, temel kavramların öğrenilip içselleştirilmesinde son derece önemlidir. Uluslararası İlişkiler, genellikle diğer sosyal bilimlerden daha çok ilgi çekici bir alan olduğu halde, tek tek kişilerin günlük yaşamlarından daha uzak, esasen devlet veya devletlerin ilişkilerini inceleyen bir disiplindir. Devletin kendisi aslında bir tüzel kişi olduğundan, bu tüzel kişilik/kişilikler arasındaki ilişkilerin soyutluğu daha ileri düzeydedir. Bütün bu gerçekler, Uluslararası İlişkiler literatürünün soyut kavram ve tanım-

¹¹ Türkiye'de öğretim üyeleri, kadro yetersizliği ve maddi imkanların kısıtlılığı nedeniyle, Batılı ülkelerde olduğu gibi, derslerde okutulmak üzere, salt bu amaçla ders kitapları yayımlamamaktadır. Akademik değerinin olması (ders kitaplarına, akademik yükseltme kriterlerinde puan verilmemektedir) ve puan alabilmek endişesiyle, ders kitapları düzeyinin üstünde, daha ciddi akademik değeri yüksek olan kitaplar yayımlamayı tercih etmektedirler. Böylece ister istemez akademisyenler, derslerde okutmak için yabancı ders kitaplarına yönelmek zorunda kalmaktadır. Ayrıca, İngilizcenin ağırlığının artması, akademisyenleri, yabancı dilde ders kitabı kullanmaya iten diğer bir sebeptir.

¹² Davranışsal ve benzer ekollerin yaklaşımı ayrı bir konudur.

¹³ Bkz., Deniz Ülke Arıboğan, *Kabileden Küreselleşmeye Uluslararası İlişkiler*, Sarmal Yayınevi, İstanbul 2008.

gazi

Akademik
Bakış

213

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

lar bakımından daha zengin olduğunu ortaya koymaktadır. Güç, ulusal çıkar, caydırma ve devlet gibi kavramlar, soyut kavramlara verilebilecek ilk örneklerdir. Bu durumda, ele alınan konu, ancak somut bir olay veya olgu ile anlaşılır hale gelebilmektedir.

Lisans düzeyindeki derslerde, Türkiye'deki üniversitelerde,¹⁴ öğretim üyeleri, doğrudan yabancı dilde yazılmış ders kitaplarını anlatmayı tercih etmektedir.¹⁵ Fakat Türkçe yazılmış mevcut ders kitapları da, önemli ölçüde çeşitli Avrupa ve ABD'deki kitaplardan aktarılan kavram ve tanımlardan oluşmaktadır.¹⁶ Şüphesiz, bu alandaki kavram ve tanımların belirlenmesi ile didaktik bir tarzda programlanarak ders kitabı haline getirilmesinde, söz konusu ülkelerde ileri bilimsel araştırma ve imkânlardan yararlanılmıştır. Bu açıdan, yine bilimsel etik kuralları çerçevesinde referans göstererek bu araştırmalardan yararlanılabilir ve yararlanılmaktadır. Ancak Siyasi Tarih, Siyasal Düşünceler Tarihi, Uluslararası İlişkilere Giriş gibi ders kitaplarını hazırlayan Batılı araştırmacılar, herhangi bir konunun çerçevesini çizme ve kavramlaştırma ihtiyacı duyarken, kendi ülke veya bölge gerçeklerinden bağımsız değildir. Örneğin, Siyasi Tarih, daha çok Avrupa ve 1945'ten sonra ABD merkezli olarak ele alınmaktadır. Siyasal Düşünceler Tarihi dersinde, daha çok Yunan filozoflarından başlanarak, Batılı filozoflar ele alınmakta; ancak Doğu kökenli, Türk ve/veya İslam filozofları yok sayılmaktadır. Kavramı destekleyen örnekler verilirken de, öncelikle kendi ülkelerinin tarihinden olaylara başvurulmaktadır. Hemen her konunun örnek olayları, ABD ile daha çok Batı Avrupa, İngiltere, Fransa, Almanya, Benelüks ülkeleri ve diğer Avrupa devletleri arasındaki ilişkilerden seçilmektedir. Mesela Uzak Doğu ülkelerinin örneklerde yer alması, ancak Batılı bir ülke ile olan ilişkileri çerçevesinde mümkün olabilmektedir. Çin'in, ABD ile ilişkileri, Vietnam Savaşı, Kore Savaşı gibi.

görsel

Akademik
Bakış

214

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

¹⁴ Türkiye'de 24 vakıf ve 34 devlet üniversitesinde, Uluslararası İlişkiler ve/veya Siyaset Bilimi bölümleri bulunmaktadır. Toplam 57 bölümün, 27 tanesinin eğitim dili, İngilizce ve Fransızca; diğerlerinin de, Türkçe'dir. Türkçe olanların bir kısmında, derslerin yüzde 30'u İngilizce anlatılmaktadır.

¹⁵ Örneğin, Ege, Hacettepe, Marmara, Dokuz Eylül, Ortadoğu Teknik, İzmir Ekonomi ve Kadir Has Üniversitelerinde, Uluslararası İlişkiler Bölümünde okutulan ders kitaplarının ya tamamı ya da büyük bir kısmı, yabancı eserlerden oluşmaktadır. Çanakkale 18 Mart, İstanbul Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Yıldız Teknik Üniversitelerinde okutulan yabancı ders kitabı sayısı ise, oldukça azdır.

¹⁶ Türkçe yazılmış mevcut ders kitaplarından kastettiğimiz, başta İstanbul ve Ankara'dakiler olmak üzere ülkemizin çoğu üniversitelerinde disipline giriş kitabı olarak okutulan kitaplardır (örneğin, Gönübol, 2000; Sönmezoglu, 1995; Arı, 2001). Türk üniversitelerinde bu sayılanlardan başka ders kitapları da bulunmakta ve okutulmaktadır. Sayılan kitaplar, ülkemizde Uluslararası İlişkiler biliminin işlenip, gelişmesinde, bugüne gelmesinde temel kaynaklar görevini yerine getirmiştir. Günümüzdeki gelişmeler ile yeni sorunlar ortaya çıkmış olup, bunların başında yukarıda belirtildiği üzere özgün kavram ve teori konusundaki yetersizlik gelmektedir. Sayılan kitaplarda, özellikle de kısmen yeni baskılarında Türkiye merkezli örneklemelerin tercih edildiğini görmekteyiz.

Öte yandan, bir kavram örneklenirken, akademik eğitimin ilk basamağındaki öğrenciye kendi veya bölge ülkesinden verilen örnekler, konuyu kavramayı ve düşünce dünyasında somutlaştırmayı daha da kolaylaştırmaktadır. Yakın veya uzak tarihte kendi ülkesinde yaşanmış olan, toplumun hafızasında belirli bir yeri bulunan bir olayın sosyo-psikolojik etkisinde olan bir öğrenci, bu olayla ilgili kavrama daha içsel bir ilgiyle yaklaşacak ve onu kolayca öğrenebilecektir. Ancak eğer bu olayın Türkiye'nin tarihi ile ilgili fazla bir önemi yok ise veya zaten ön lisans öğrencileri bu olayın varlığından dahi haberdar değilse, bunun örnek olarak sunulduğu kavramı anlama konusunda beklenen başarı, olayın gerçekleştiği ülkedeki kadar verimli ve yararlı olması mümkün görünmemektedir. Örneğin, Türk öğrenciler, Latin Amerika, Afrika ve Uzak Doğu'da yaşanan siyasi gelişmelere, Diploması Tarihi dersinde oldukça ilgisiz davranmakta; ancak Orta Doğu, Balkanlar, Rusya ve Avrupa'da meydana gelen gelişmelere daha fazla önemseyen tavır sergilemektedir. Bunun sebebi de, bu bölgeleri incelerken, konunun Türkiye ile ilgili boyutunu bağdaştıran düşüncelere sahip olmalarıdır.

Şüphesiz burada belirtilen örneklerin yabancı olması durumu, işaret edildiği gibi, bütün ders kitaplarında görülen bütün konular için geçerli olmayıp, bu yöndeki bir yaygınlığa dikkat çekilmekte olduğunu tekrar hatırlatmalıyız. Bununla beraber, bu saptama, ders kitaplarında başka ülkeler arasında yaşanan olayların örnek olarak verilmesine ambargo konmasını da kesinlikle önermemektedir. Fakat ülke ve bölge tarihi ile yakın çevremizde yaşananların, bilimsel kavramsallaşmada var olmasıyla, Uluslararası İlişkiler biliminin bölgemiz koşullarında da gelişmesi yolunda temel adımlar atılarak, böylece evrensel literatüre yapılabilecek azami katkıları sağlama amacıyla eksikler dile getirilmektedir.

Batı'da kullanılan kavramın anlamı, aynı zamanda, Doğu'da farklı olabilir. Örneğin, demokrasi, İslam, cemaat gibi Doğu toplumlarına özgü kavramlar ele alınırken, Batılı akademisyenler, kendi değer yargıları ve bakış açıları üzerinden, Doğu toplumlarının kendilerine özgü değerlerini dikkate almaksızın, konuyu kavramsallaştırmakta, böylece kavrama farklı anlamlar yüklemektedir. Bu da, araştırmacıları, konunun özünden veya konuyu kendi gerçekliğinden uzaklaştırmakta ve sahadaki gerçekliği yansıtmayan sonuçlara ulaştırmaktadır. ABDli bilim adamlarının, demokratik barış ve/veya Büyük Ortadoğu Projesi kapsamında dile getirdikleri söylemleri, yukarıdaki bakış açımızı desteklemektedir.¹⁷Bu aşamada yapılması gereken ise, bilimsel çerçevede ve bölgesel örnekler kullanılarak, bazı teorik tartışmalarda kullanılan kavramları, dünya literatürüne, Doğu bakışıyla kazandırmak ve farklı bakış açıları üzerinden kavramlar hakkında derinlemesine tartışma ortamı oluşturmaktır. Böylece kavramın farklı tanımları ortaya çıkarılabilecektir.

¹⁷ Bkz., Musaoğlu, Neziha ve Ertan Efeğil, "Ortadoğu'da Büyük Ortadoğu Projesi Uygulanabilir mi?", *Akademik Ortadoğu*, c. 1, sayı: 2, 2007, s. 1-20.

2.2. Araştırma Ve Yayınlarda Kullanılan Dipnot/Referanslarda Yabancılaşma

Akademik araştırmalarda kullanılan kaynaklar ve referanslar, yapılan çalışmanın kalitesi, güvenilirliği, akademik değeri ve uluslararası bilim çevrelerinde kabul edilebilirliği ile yakından ilgilidir. Güvenilmez veya bilimsel olmayan kaynaklara dayanan bir makalenin bilimselliği de tartışma konusu olabilir. Bununla beraber, özellikle Üçüncü Dünya ülkelerinde, yabancı kaynaklara güven, yerel kaynaklardan daha fazladır. Bu nedenle, araştırmacılar, yerel kaynaklardan ziyade, yabancı kaynaklara daha fazla atıfta bulunmaya gayret etmektedir.¹⁸ Diğer bir ifadeyle, İngilizce veya Fransızca kaynakların daha güvenilir veya bilimsel olduğu; Türkçe kaynakların ise, bilimsel olmadığı ve/veya daha az güvenilir olduğu yönünde adeta gizli bir kural, Türk araştırmacılar/yayımcılar arasında görülmektedir.

Diğer taraftan, Türkiye'nin uluslararası yayınlarını artırma politikasının parçası olarak akademik yükseltmelerde esas alınan kıstaslarda yabancı yayınlara daha fazla puan verilmesi,¹⁹ dolayısıyla daha fazla yabancı bilim kuruluşlarında yayın yapılması, konunun belirlenmesi ve daha fazla yabancı yayınlara yönelik makalelerin hazırlanması, yabancı dilde araştırmalara önem verilmesi sonucunda, bir yabancılaşmanın daha ortaya çıktığı kanaatindeyiz. Aynı durum aşağıda ele alacağımız *araştırma alanları/konularında yabancılaşma*nın da temel nedenlerindedir. Bununla beraber, örneğin bir İngilizce dergide makale yayınlamak için kullanılan kaynakların mutlaka İngilizce olması veya kesinlikle Türkçe olmaması biçiminde bir kural bulunabilir mi? Yahut da İngilizce yayınlanacak bir makalede, kaynakların öncelikle İngilizce olması, Türkçe kaynakların mümkün olduğunca sınırlı tutulması mı gerekmektedir? Aslında böyle bir kural veya gereklilik olmadığı gibi, tam tersine yayınlanan bir araştırmada, bu çalışmayı yapanlara konuyla ilgili başka dillerden ve farklı

görsel

Akademik
Bakış

216

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

¹⁸ Gökhan Bacık (2007)'ın kitap çalışmasında, toplam 407 kaynağın 380'i İngilizce, 27'si Türkçe. Türkçe kaynakların büyük kısmı İngilizceden çevrilmiş. Eserde görüldüğü üzere, birçok Türk akademisyenin, özellikle İngilizce çalışmaları kullanılmış. Örneğin, Halil İnalçık (1973)'in çalışmasının Türkçesi, Yapı Kredi Yayınlarından, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, isimle yayımlandı. Yine de yazar, İngilizcesine atıfta bulunmayı tercih etmiştir. Burada, Türkçe kaynakları tanıtma veya iltifat etme gibi bir bilimsel görev/durum söz konusu. Uluslararası sistemle ilgili son on yılda Türkçe olarak birçok başarılı araştırma yapılmış ve yayınlanmıştır. Türk yazarların bunlardan haberdar olmaması mümkün değil. Halbuki adı geçen eserde bu konuda İngilizce/Türkçe yayın oranı 380'e 27'dir. Ancak daha fazla Türkçe kaynağı, bir Türkçe eserde/Türk araştırmacılara hitap eden eserde, tanıtma yükümlülüğü olmalıdır.

¹⁹ *Üniversitelerde Akademik Yükseltme-Atanma Kriterleri* konusu, 19-22 Nisan 2007 tarihleri arasında, Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği ile Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi'nde düzenlenen *Türkiye'de Uluslararası İlişkiler Çalışmaları ve Eğitimi II* Çalıştay'ının oturumlarından birinin başlık konusu olup, oturum başkanı Ali Karaosmanoğlu'dur. Bu oturumda sunulan tebliğler ile sunucuları şöyledir: Çağrı Erhan, *Akademik Yükseltmelerde Mevcut Durum, Sorunlar ve Çözüm Önerileri*; Birol Akgün, *Akademik Yükseltme Kriterlerinde Standartlaşma Gerekliliği mi?* ve İter Turan, *Kalite Sorununu Aşmada Atanma/Yükseltme Kriterleri*.

çevrelerden kaynak aktarma görevi yüklenmektedir. Doğal olarak yabancı dilde yayın yapan birisinin öncelikle anadiliyle ilgili daha çok birincil kaynakları, araştırmanın yayınlandığı ve hitap edilen dildeki okuyucuya tanıtma görevi vardır. Dolayısıyla yabancı dilde de yayınlanacak olsa, eğer bir konuda Türkçe literatürde bir araştırma, yayın, farklı bir görüş, hele hele belge veya hatırat varsa, bunu uluslararası bilim arenasına taşımak da, Türk akademisyenlerin, *bilimsel görevi* olarak kabul edilmelidir. Referans verilirken genellikle yapıldığı gibi Türkçe kaynak önce orijinal haliyle yazılır ve çalışmanın adının özel bir anlamı varsa parantez içinde o dildeki tercümesi de ilave edilir.

Belirtmek gerekir ki Türk Siyasal Hayatı, Türk Dış Politikası ve Osmanlı Dönemi ile ilgili alanlarda kullanılan kaynakların öncelikle birincil Türk/Türkçe kaynaklar olması gerekmektedir. Araştırma konusu açısından önemli olduğu halde Cumhuriyet dönemi resmi belgeleri yanında, hatırat, makale ve kitaplar, haber bültenleri ile Osmanlı Arşivi belgelerinin dikkate alınmadığı bir çalışmanın bilimselliği sorgulanmalıdır. Türkçe bilmeyen bir araştırmacının kendi bildiği dillerdeki kaynakları kullanmak zorunda kalması mazur karşılanabilir. Ancak bir Türk araştırmacının bu kaynakları ihmal etmesi ve bu kaynaklardan bilim dünyasını haberdar etmemesi, bunun yerine yabancı, ikincil kaynakları tercih etmesi, hem çalışmanın bilimselliğini tartışmalı kılar hem de bilim dünyasına karşı görevini yerine getirmemesi demek olur. Şüphesiz Türkçe kaynaklar için, konu bütünüyle Türkiye ile ilgili olsa da tek doğru olduğu anlamı çıkarılmamalıdır. Ancak söz konusu literatürün varlığını duyurmak, bunların hatalı yönlerini ortaya çıkarıp analitik bir tarzda işlemek de yine öncelikle bu ülke araştırmacılarının görevidir.

Bu cümleden olarak, YÖK sistemindeki düzenlemelerin bir sonucu olarak Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı ile Siyasi Tarih Anabilim Dalı arasındaki bir dereceye kadar kopukluğun bu sorunda önemli bir payı bulunmaktadır. Sosyal Bilimlerde geçişken konuların varlığını, birbirlerinin alanına sık girmenin kaçınılmaz olduğu gerçeği bu iki komşu anabilim dalında çok daha ileri düzeydedir. Türk dış politikasının bugün yaşanan sorunlarının önemli ölçüde Osmanlı dönemi politikaları, dolayısıyla belgeleri ile ilgili boyutları vardır. Zaman zaman araştırmacılarımızın bu belgelere yabancı kaynak(lar) üzerinden başvurdukları/başvurmak zorunda kaldıkları görülmektedir. Genellikle belgenin özüne müracaat ve aslını kullanma yönünde çekimserlik görülmekte olup, tarihi belgelere başvurmanın sadece Siyasi Tarih alanını ilgilendirdiği, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı mensuplarının uzak durması gerektiği yönünde bir kanı vardır. Temel konular ve sorunlarla ilgili Osmanlı Arşivi belgelerinin önemli ölçüde tercümesinin yapıldığı, birçoğunun yayınlandığı ve belli başlı alanlarda internetten belge metinlerine ulaşıldığı dikkate alındığında, bu alandaki ihmal, çalışmanın bilimselliğini tartışmalı kılacaktır.

Türk Dünyası, Kafkasya, Balkanlar, Orta Doğu gibi bölgeleri konu alan araştırmalarda, Türkiye Türkçesi yanında, diğer Türk toplulukları Türkçelerinin-

gazi

Akademik
Bakış

217

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

den yapılan yayınlar ile bölgemizdeki ülkelerin dillerinden yayınlara, hiç değilse bunların tercümelerine ağırlık verilmesi, bilimsel bir gereklilik, hatta zorunluluk olsa gerek.²⁰ Başta Türkistan, Tataristan ve Kafkasya kökenli araştırmacılarınki olmak üzere, Türkçe birincil kaynakların dikkate alınmadığı veya toplam referanslar içerisinde yerlerinin son derece önemsiz olduğu görülmektedir. Benzer sorunlar, bölgemizle ilgili diğer Uluslararası İlişkiler çalışmalarında da görülmektedir.²¹ Ancak Batılı ülkelerin kaynaklarından faydalanmanın diğer bir nedeni de, bilginin daha çok Batılı devletler tarafından üretiliyor olmasıdır.²² Batı, bilgi ürettiği ve az gelişmiş ülkelerde, bilgi üretmekten sakındıkları sürece, az gelişmiş ülke araştırmacıları, Batının bilgi ve belgelelerinden faydalanmak zorunda kalacaktır.

Bölgemizle ilgili araştırmalarda, komşu ülke dillerindeki kaynaklar yerine, Batı dillerinde yazılanların tercih edilmesinde, önemli ölçüde yabancı dil politikasının da etkisi bulunmaktadır. Gerek Orta Öğretimde, gerekse Yüksek Öğretimde, İngilizce, Fransızca ve Almanca dışındaki dillerin, hele hele komşu ve bölge dillerinin hiç öğretilmemesi, bir bölge ülkesi olarak Türkiye'nin stratejik bakımdan büyük eksikliği olduğu gibi bilimsel açıdan da boşluğun oluşmasına neden olmaktadır.²³ Türkçe çalışmalara ilgisizlik, Türkçe kökenli kaynakların görülmemesi, dördüncü aşamada ele alınacak olan teorik ve kavramsal kısırlığa, dolayısıyla yabancılaşmaya neden olmaktadır. Tıpkı bunun gibi, Arapça ve Farsçanın yanında, Gürcüce, Ermenice, Rusça, Bulgarca, Yunanca gibi komşu ve bölge dillerine²⁴ olan ilgisizlik de, bölgesel sorunla-

²⁰ Türk Dünyası, Kafkasya gibi bölgelerle ilgili İngilizce çalışmalarda mesela W. Barthold (1928)'un eserine yeri geldiğinde başvurulmasına rağmen, Zeki Velidi Togan (1942)'a daha az ilgi gösterilmesi buna örnektir. Halbuki ülkemiz kaynaklı çalışmalardaki ilgisizliğe karşın, örneğin Edward Dennis Sokol (1954)'un araştırmasının önsözünde, Z. V. Togan'ın son çalışmasını inceleme imkanı bulamadan kitabını yayınlamak zorunda kaldığından dolayı özür dilemektedir. Yine Togan'ın baş otorite olduğu konusunu birçok araştırmacı gibi Olaf Caroe (1953) de belirtmektedir.

²¹ Belirtildiği üzere, bu çalışmanın amacı, seçilmiş çalışmaların eleştirel incelenmesi olmayıp, belirlenen sorun çerçevesinde, nedenlere ulaşmak ve çözüm yollarını araştırmaktır.

²² Orta Asya üzerinde çalışan Türk akademisyenlerinin makalelerine bakıldığında, daha çok Batılı yazarlarca kaleme alınan kaynaklara atıfta buldukları görülmektedir.

²³ Konu bu yönüyle daha önceki Çalıştay'da Alaeddin Yalçınkaya (2005:165 - 170) tarafından ele alınmıştır. Çalışmada, bütün bilim dallarında, özellikle de Uluslararası İlişkiler'de Batı dilleri yanında, bölge ülkeleri ile global politikalar açısından ağırlığı dikkate alınarak Rusça, Çince, Bulgarca, Yunanca, Arapça, Farsça, Ermenice, Gürcüce, İbranice başta olmak üzere diğer bölge, komşu ve dünya dillerinden, ülkemiz açısından önemine göre farklı sayıda uzman, araştırmacı yetiştirilmesi, yeni araştırmacıların bu alana yönlendirilmesi konusu ele alınmıştır.

²⁴ Maalesef bu noktada, Türkiye'de ideolojik bir bakış açısı da bulunmaktadır. Arapça ve Farsça öğrenen bir araştırmacıya, Arap Dünyası hayranı gözüyle bakılmaktadır. Veya Türk Dünyası üzerine çalışan bir akademisyene de, Türkçü damgası vurulmaktadır. Bu bakış açısının da önemli ölçüde geçmişte kaldığını belirtmeliyiz. Bu durumda, araştırmacılar öğrendikleri dil ve inceledikleri saha, bakımından ve üniversitelerde öğrencilere öğrettikleri yabancı dil bakımından bir çekince içerisinde bulunmaktadır.

görsel

Akademik
Bakış

218

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

rın kavramsallaştırılmasını, dolayısıyla sorunun tanımlanması yolunda gerçekçi modeller ile çözüm senaryolarının geliştirilmesini engellemektedir. Bunun yerine mesela Orta Doğu konularında olduğu gibi Balkanlar ile ilgili de İngilizce kaynaklar üzerinden yapılan araştırmalar, konuya ve sorunlara Amerikan ve İngiliz bilim adamlarının bakış açılarından bakmayı ister istemez zorunlu kılmakta, kavram ve modeller de bu çerçeveye ile sınırlı kalmaktadır. Bununla beraber tekrar belirtmeliyiz ki, söz konusu kaynak/kaynakların seçimindeki metodolojik hata dile getirilirken, sorunlarla ilgili Batılı çalışmalara ambargo konulması şeklinde bir anlam çıkarılmamalıdır.

Özellikle Türkiye ve bölgesi ile ilgili konularda yabancı yayınlarda yer alan araştırmaların birçoğunun yetersiz olduğu, yanlış kaynak veya istatistiklerin etkisinde kaldığı, genellikle de ya önyargılı olduğu veyahut da önyargılı yayınların etkisinde kaldığı bir gerçektir. Bu gerçeği dile getirirken, bilimsel anlamda Oryantalist araştırmaların ülke ve bölge hakkındaki değerli araştırma ve yayınların varlığı inkâr edilemez.²⁵ Şüphesiz objektif, bilimsel araştırmalardan yararlanmak, bunları değerlendirmek, ilgili araştırmalar için bir zorunluluktur. Ancak öncelikle birincil veya öz kaynaklara dayanması gereken bir araştırmanın Batılı, ikincil olanları tercih etmesinin bilimselliği zedelediğini, hem araştırmacı hem de okuyucu/öğrenci açısından *yabancılaşma* sürecine girildiğini tekrar hatırlatmalıyız.

Öte yandan atıf indeksleri dikkate alındığında, aynı seviyedeki yabancı bir araştırmanın kaynak gösterilmesi ile yabancı araştırmacı lehine bir tercih yapılırken, onlara ilave bir yarar sunulmakta, bu sunu, ülkemizdeki araştırmacıardan esirgenmektedir. Dolayısıyla Türk akademisyenlerinin diğer meslektaşlarından esirgediği bu saygınlık, aslında kendi kendisini mahrum ettiği bir imkân olarak karşımıza çıkmaktadır.

Konunun, bilim dünyasını, yeni ve farklı araştırma ve kaynaklardan haberdar etme görevini ihmal boyutuna yukarıda temas edildi. Ancak, Türkiye açısından diğer önemli bir problem ise, araştırma alanı ile ilgili kendi öğrenci ve araştırmacılarımıza, mevcut Türkçe kaynakların sunulmaması boyutu bulunmaktadır. Çünkü yapılan çalışmanın, ele alınan konuyu inceleme ve de-

²⁵ Edward Said (1982)'in geliştirdiği olumsuz anlamıyla, sömürgecilik döneminde sanayi kapitalizminin hammadde ve pazar sorunlarını çözmek isteyen çevrelerce şekillendirilmiş olup, Amerika ve Avrupalıların Doğu araştırmaları için kullandığı *Oryantalizmin* burada gündeme getirilen yapısal sorunlarla örtüşen boyutları söz konusudur. Bu yönüyle Oryantalizm, Batılı araştırmacıların, Doğu halklarının kültürüne, folkloruna ve tarihine yönelik dışarıdan, ötekilestirici, yok sayıcı, önyargılı yorumlarından oluşan bir çalışma alanıdır. Bu makalede gündeme getirilen yapısal-pedagojik sorunlar ise, Batılı araştırmacıların kendi çıkarları doğrultusunda, kendi eğitim-öğretim-araştırma gereklerini karşılamak üzere yaptıkları çalışmaların olduğu gibi aktarılması konusudur. Batılıların Doğu'yu yok sayan veya önyargılı değerlendiren, örneklemeleri, kavramları, referansları, teorileri, modelleri, bu yönde geliştirilen tutumlarının arkasındaki amaç (gerçekten böyle bir emperyalist amaç varsa bile), bizim incelememiz dışındadır.

görsel

Akademik
Bakış

219

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

ğerlendirme fonksiyonu yanında, belirtildiği gibi, öncelikle yakın ilgili literatürden haberdar etme görevi de vardır. Sadece bir yabancı dildeki kaynaklardan haberdar edip, araştırmayı okuyanların çok daha kolay ve kendi dillerinde ulaşabilecekleri yayın ve belgeleri dikkate almaması, onları bu konuda bilgilendirmemesi bilimsel etik açısından da tartışmalı bir durumdur. Bu durumun öğrenci ve araştırmacılara, yanı başındaki kaynaklara *yabancılaştırılması* sonucunu doğurduğu da dikkate alınmalıdır. Bu yabancılaştırma, mesela bir İngilizce dergideki Türk araştırmacının makalesini okuyan İngiliz için söz konusu değilken, Türkiye'dekiler için geçerlidir.

Son yıllarda sayıları artan üniversitelerin genellikle sosyal bilimler enstitüsü dergilerinde yayınlanan makaleler, yabancı dilden yazılmış kaynakları cömertçe kullanırken, Türkçe kaynaklar, hatta söz konusu yabancı dilde yayınlanmış bir kaynağın Türkçe çevirisi ile bu kapsamda yapılmış olan çalışmalarını okuyucuya duyurma, dipnotta zikretme konusunda ciddi eksiklikler bulunmaktadır. Tıpkı yurtdışında yabancı dilde yayınlanacak bir araştırmada olduğu gibi, yurt içindeki dergilerde, başta İngilizce olmak üzere, yabancı dilde yayınlanan bilimsel makalelerde de, bu eksiklik oldukça dikkat çekici düzeydedir.²⁶

2.3. Araştırma Alanları/Konularında Yabancılaştırma

Araştırma alanları ve konularının seçimi ile bunlara yaklaşım tarzı da, uluslararası alanda yayın yapma ihtiyacı ve/veya diğer ülke akademisyenlerinin/yayınlarının ilgilendiği konulara eğilme nedeniyle, genellikle yabancı/Batılı kaynakların etkisinde kalmaktadır. Tıpkı teknolojik alanlardaki gelişmişlik derecesi ile araştırmacı ruhunun birleşmesi sonucu ortaya çıkan yeni ürünlerin, bir taraftan yeni ihtiyaçlar yaratırken, diğer yandan da içinden çıktığı toplumun tüketim kültürünü tanımlaması veya yeni boyutlar katması gibi. Sanayi Devrimi'nden günümüze genellikle önce Batı ülkelerinde ortaya çıkan, daha sonra günlük hayatın parçası haline gelen ürünler, bir sonraki aşamalarda diğer bölgelere pazarlanmaktadır. Bu süreçte, üretilen ürün, ithal edildiği toplum için bir ihtiyaç olmadığı halde, reklam, tanıtım ve pazarlama teknikleri sayesinde bir süre sonra zorunlu bir meta haline gelmektedir. Mesela yarım asır önce televizyon veya bilgisayara ihtiyaç duymayan toplumumuz açısından bugün için bu tür ürünler günlük hayatın vazgeçilmez metaları arasındaki yerini almıştır. Ancak örneğin birçok Uzak Doğu ülkesi, tıpkı Türkiye'deki gibi bilgisayar teknolojisi ile sonradan tanıştığı halde, bu alanda birçok patent geliştirmiş ve icat edildiği ülkelerden çok daha fazla üretim yapabilir hale gelmiştir. Öte yandan, her ülkenin kendi dili ve ihtiyaçları doğrultusunda fark-

²⁶ Hakem olarak görevlendirildiğim halde tarafıma gönderilen makalelerde bu eksikliği mutlaka dile getirdiğimi, bu yöndeki düzeltme taleplerimi, editörlerin dikkate alarak, söz konusu makale İngilizce dahi olsa konuyla doğrudan ilgili Türkçe birincil ve ikincil kaynaklar ile tercüme-lerin kaynaklarda yer almasını sağladıklarını memnuniyetle belirtmeliyim. (A.Y.)

lı program ve ürünler geliştirmesi, internet alanında da her ülkenin kendi dili ve değerleriyle söz sahibi olması söz konusudur.²⁷

Dördüncü maddede ele alınacak olan teorik ve kavramsal yönü yanında, konunun seçimi ve analiz etme yöntemindeki yabancılaşmayı, dış politika uygulamalarıyla bağlantılı ele almanın birçok boyutu bulunabilir. Türk Dış Politikası'nın veya Türkiye'nin uluslararası ilişkilerinin ülke ve bölge gerçeklerinden bağımsız olması düşünülemez. Bölge veya alan incelemelerinin saf bilimsel veya objektif bir yaklaşımla gerçekleştiğinin tartışmalı olduğuna yukarıda değinildi. Genellikle, başlangıçta ne kadar objektif görünse de, bir dereceye kadar araştırmacının kişisel, ulusal çıkar veya ideolojisiyle bağlantıları zamanla anlaşılacaktır. Bu gerçekler ışığında, ülke ve bölgemizle ilgili özgün ve bağımsız araştırmalara daha fazla ağırlık verilmesi gereği vurgulanırken, bu alandaki eksikliklerimizin özgün kavram ve teori üretilmemesinin de nedenlerinden olduğu açıktır.

Son yıllarda giderek daha fazla bölgesel ve ikili ilişkiler alanında özgün araştırmaların yapıldığı önemli bir gerçektir. Bununla beraber, bu araştırmalarda da yöntem ve yukarıda belirtilen kaynak sorunun bulunduğu tekrar işaret etmek gerekmektedir. Türkiye'nin stratejik ilişkisi bulunan hassas konular, genellikle Batılı araştırmalar çerçevesinde, onun gidebildiği alana kadar incelenebilmektedir. Bu bakımdan Orta Doğu veya Türk Dünyası yahut Balkanlar ile ilgili tartışmalı konular, ancak Batılı Oryantalistlere dayanarak incelenebilmekte, sanki onlara yapılan atıflarla bilimsellik kazanabildiği kanaati yaygındır. Araştırma konularındaki özgüven veya her türlü destek eksikliği (bilgi ve mali kaynak gibi) olarak da tanımlayabileceğimiz bu durumun, şüphesiz araştırma için yeterli imkân ve kadro olmaması boyutu bulunmaktadır. Ancak bunların yeterli hale gelmesi de, araştırmacıların sınırları zorlaması, konuların üzerine cesaretle gitmesi sonucunda gerçekleşebilecektir. Gerek Uluslararası İlişkiler disiplininin gerekse diğer bilim dallarının bugünkü aş-

²⁷ Konunun internet sektörü boyutu yanında, Dışişleri Bakanlığı çalışanları ile ilgili yönünü dikkate alarak bir örnek olguyu sunmak istiyoruz: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT-OSCE) web sitesinde (<http://www.osce.org/about/13131.html>) Helsinki Nihai Senedi'nin birçok dilden tercümelere yer alır. Buradaki metinler arasında senedin Ermenicesi var, fakat Türkçesi yok. Ermenistan'ın bu örgütlesmede yer alması ise Türkiye'den çok sonra, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra gerçekleşmiştir. Benzeri durum birçok uluslararası kuruluşun belgeleri için söz konusu olup, bu alandaki yabancılaşmanın farklı bir boyutu olarak tanımladığım bu durumda şüphesiz aşağıda değineceğim eleştiri ve yönetime katılma, yönetimi etkileme, yönlendirme geleneğinin yerleşmemesi gerçeği de etkilidir. Konu 06.03.2007 tarihli bir gazetede gündeme getirildiği gibi (<http://www.oncevatan.com.tr/Detay.asp?yazar=31&yz=9821>), Dışişleri Bakanlığının iletişim adreslerine özel olarak e-mail gönderildiği halde bir cevap alınamamış ve 23 Temmuz 2007 tarihi itibarıyla bu sitede Helsinki Nihai Senedi'nin metinleri ile ilgili İngilizce, Ermenice, Fransızca, Almanca, İtalyanca, Rusça ve İspanyolca metinleri bulunup, Türkçesi yoktur. AGİT sitesini ziyaret eden bir Türk araştırmacının yaşayacağı yabancılaşma duygusunun da, burada ele aldığımız yapısal sorunlarla ilgili boyutu vardır.

gazi

Akademik
Bakış

221

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

maya gelmesinde kurucuları ve diğer öncülerinin de birçok imkânsızlıklar içerisinde çalışmalarını gerçekleştirdiği bilinmektedir.

Bir konunun bilimsel açıdan incelenebilmesinin özellikle ele alınacak konuların çeşitliliği yahut sınırları, şüphesiz o ülkenin demokratik bakımdan gelişmişliği ile de ilgilidir.²⁸ Genellikle az gelişmiş ülkelerdeki yasaklı konuların bir dereceye kadar ülkemizle ilgili boyutu bulunmaktadır. Ancak, aykırı, bilinen gerçekleri yadsıyan bir bakış açısıyla ele alınıp işlenen bir araştırmayı cezalandırmak yerine, yine bilimsel yollarla eleştirmek, yanlışlığını ortaya koymak, bütün aykırılıklarına karşın doğrularını da görebilme geleneğinin yerleşmesi konusunda akademisyenler olarak bu alandaki görevin ne kadar yerine getirildiğini de yine bizlerin tartışması gerekmektedir. Araştırmalarda yasaklı veya dokunulmaz konuların varlığı, konulara genel kabul gören bakış açısından bakma zorunluluğu, Batılı otoritelerin kabul etmesi, uygun görmesiyle bir konunun bilimsel incelemeye tabi olabilmesi gibi sorunlar, öncelikle kendi iç sorunumuz olarak görülmelidir. Kendi konularımıza karşı bu yönüyle de yabancılaşmamızın çaresini bulmalıyız.²⁹

2.4. Teori ve Kavramlarda Yabancılaşma

Sosyal bilimlerde kavramsal ve metodolojik çerçeve sorunu, bilim dalının doğuşu ve gelişmesiyle birlikte hep gündemde kalmış ve doğası gereği bundan sonra da sürekli tartışma konusu olacak gibi görünmektedir. Aslında doğa bilimlerinde de bu konuda son nokta konmuş değildir ki zaten böyle bir durum bilimin doğasına aykırıdır. Ancak deney, gözlem ve ölçüm gibi metodların ko-

²⁸ Türkiye’de, Kürt sorunu, Avrupa Birliği, insan hakları, demokratikleşme, asker-sivil ilişkileri, İslam, din-devlet ilişkileri gibi konularda, genel kabul gören yaklaşımların dışında akademik görüşlerin ortaya konulması, araştırmacılar nezdinde ideolojik bazda eleştirilere neden olabiliyordu ve halen daha olabilmektedir. Böyle olunca da, araştırmacılar, genel kabul gören görüşü eleştiren bilimsel yaklaşımlarını çok rahat bir şekilde ortaya koymakta zorlanmaktadır.

²⁹ Burada ele alınan soruna tersinden bir örnek vermek üzere iki ayrı uluslararası ilişkiler sözlüğündeki maddelere bakalım. İslam Konferansı Örgütü, Türkiye ve bölgesi açısından önemli bir uluslararası örgüt olduğu halde, bu durum İngiltere için aynı önemde olmayabilir. Bu gerçekten hareketle, Faruk Sönmezoğlu (1996:238)’nin derlediği *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*’nde İslam Konferansı Teşkilatı (İKT) bağımsız bir madde olarak yer almıştır. Ancak Graham Evans ile Jeffrey Newnham (2001) tarafından hazırlanan sözlükte ise, bu örgüt için müstakil bir madde ayrılmamıştır. Bu yönüyle Sönmezoğlu, İKT maddesini de eserine alarak, Türkiye’deki araştırmacı ve öğrencilerin gerçek ihtiyaçlarına göre eserini uyarlamış, yabancılaşmayı önlemiş, böylece bu konu açısından ülke gerçekleri göz ardı edilmemiştir. Araştırma Alanları ve Konularında Yabancılaşma’ya bu örneği verirken, Batılı kaynaklarda yer almayan, önemli bulunmayan bir konunun ülke ve bölge gerçekleri açısından önemli olabileceği, bu örnekte olduğu gibi ihmal edilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır. Hemen belirtelim ki İngiltere’de yayınlanan sözlükte, OPEC maddesinin yer alması, İKT’nin dikkate alınmaması, İngiltere açısından gerçekten önemsiz olabileceği gibi, birçok uluslararası ilişkiler konusunda olduğu gibi, stratejik çıkarlar değerlendirmesi sonucu bu karar verilmiş olabilir. Çeviri kaynaklarda, orijinal eserde yer alması gereksiz olan, ancak yayımlandığı ülke açısından önemli olan açıklama ve ilaveler bilimsel etik ve telif hakları ile ilgili usullere uyarak yapılabilir.

görsel

layca uygulanabildiği doğa bilimleri alanlarında, metodolojik sorunlarla ilgili tartışma çerçevesi daha dar alanda kalmakta, kurulan teorik yapıların ömrü çok daha uzun olabilmektedir. Sosyal bilimler içerisinde Uluslararası İlişkilerdeki bu sorunun diğer dallara göre çapı ise, doğa bilimleri ile genel olarak sosyal bilimler arasındaki farktan daha fazladır. Devletin, yönetimin, uluslararası aktörlerin inceleme konusu olduğu bu alandaki sorunlar, zaman zaman Uluslararası İlişkilerin bilim dalı vasfını dahi tartışma konusu yapmaktadır. Tıpkı Uluslararası Hukuk'un gerçek bir hukuk dalı olup olmadığı konusundaki tartışmalar gibi.

Ancak böyle bir durum, Uluslararası İlişkilerin bilimsellik niteliğinin yetersizliğinden kaynaklanmayıp, farklı insan doğası ile bu insanların oluşturduğu toplum ve devletlerin, tarihi, kültürel, jeopolitik ve çıkar tanımlamaları gibi alanlarda bilimsel tasnife konu edilemeyecek kadar değişik özelliklere sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Uluslararası İlişkiler alanında çalışanlar ise, bu farklılıkları ileri sürerek, bu alanda bilimsel faaliyet olamayacağı kolaycılığına kaçmadan, farklılıkların anlam ve ilişkilerini objektif araştırma yöntemleri kullanarak bilimsel bir çerçeveye oturtmaya çalışmaktadırlar. Tam da bu aşamada, dünyamızın değişik bölgelerindeki bilim adamlarının, bu alanda aynı heyecan ve gayretle çalış(a)madıkları, belki böyle bir çalışma için gerekli maddi imkânlar ile yasal ve çevresel altyapıdan mahrum oldukları ileri sürülebilir. Veya bazı bölgede yaşayan uzmanların, birçok nedenden dolayı, kendi çevrelerindeki uluslararası ilişkilerin yahut ülkelerin dış politikalarının bilimsel incelemeye konu edilmesinin mümkün olmadığı kolaycılığına kaçmaktadırlar. Türkiye açısından, mevcut teori ve kavramları ithal ederek, kendi bölgemiz şartlarının ürünü olan kavramsal ve teorik altyapının kurulmasının imkânsız olduğu kolaycılığına kaçıldığı ileri sürülebilir. Buradaki sorun, bölge şartlarında özgün kuramsal çerçeve oluşturmak gerçekten imkânsız olduğu için mi bu alanda verimsiz kalınmakta, yoksa böyle bir ümitsizlik akademik camiayı kuşattığı için mi sadece ithal ürünlerle yetinmek durumunda kalındığı çerçevesinde düşünülmektedir. Konu, her iki yönüyle de anlamlı olmaktadır.

Gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerin, dış politikada, genellikle eski sömürgeci ülke veya bir başka merkez ülkeye bağımlı oldukları ileri sürülerek, bu ülkelerin aslında tam anlamıyla uluslararası ilişkiler aktörü olmadıkları, dolayısıyla bir dereceye kadar bağımlı aktörlerin ilişkileri çerçevesinde teorik ve kavramsal çerçeve oluşturulamayacağı ileri sürülebilir. Ancak belirtmek gerekir ki, günümüzde gelişmiş, merkez ülkelerin de dış politikalarının tam bağımsız veya bütünüyle halkın iradesinin yansıması olduğunu kabul etmek mümkün değildir. Eğer böyle bir durum söz konusu olsaydı, ABD veya İngiltere'nin Irak'a askeri müdahalede bulunmaması veya en azından, müdahale gerekçelerinin gerçek dışı olduğu ortaya çıkıp, bu konuda kamuoyu desteği azalınca, derhal geri çekilmeleri gerekirdi. Az gelişmiş ülkelerin, değişik

gazi

Akademik
Bakış

223

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

nedenlerle gelişmiş ülkelere şu veya bu derecede bağımlılıkları gibi, gelişmiş ülkelerde de yönetimlerin halka rağmen lobi vb. (ABD'deki Yahudi Cemaati gibi) oluşumların etkisinde oldukları, tam anlamıyla bağımsız karar verilip uygulanmasının ancak teorik düzeyde kaldığı görülmektedir. Öte yandan birçok azgelişmiş veya Orta Doğu ülkesinin (İran'daki Humeyni; Irak'taki Saddam rejimleri gibi) önemli dış politika konularında büyük güçlere rağmen, karar alıp uygulayabildikleri görülmüştür.³⁰ Bu açıklamalar ışığında, özgün kavram ve teori geliştirmenin önündeki engelin azgelişmişlik şartları olmasından çok, bu şartlar nedeniyle özgüven yoksunluğundan kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Üzerinde yaşadığımız dünyada farklı devletler, uluslar, çıkar grupları ve diğer aktörlerin söz konusu olduğu uluslararası ilişkiler, bilim alanında da farklı yaklaşım, kavram ve teorilerin gündeme gelmesine neden olmuştur. Genellikle mevcut koşulların sunduğu şartlara göre, her ülke veya gruba mensup araştırmacılar, kendi penceresinden farklı bir dünya görmüş, buna göre de uluslararası arenadaki gelişmeleri anlamlandırma ve kavramsallaştırma yoluna girmiştir. Bu alandaki büyük boy ve küçük boy teoriler, idealist ve realist modeller, küreselci ve çoğulcu yaklaşımlar, normatif ve deneye dayalı teoriler gibi farklı yaklaşım türlerinin ne derece objektif, bilimsel veya öznel özellikler taşıdığı, her bir teori için ayrı ayrı tartışılabilir. Esasen birçok teori/yaklaşım, belirli bir kabul alanına ulaşmış olan mevcut teoriye tepki veya eleştiri olarak ortaya çıkmıştır. Eleştirilerin haklılığı oranında önceki teorinin geçerliliği zayıflamış, bir sonraki aşamada yeni şartlar ve eleştiriler ışığında eski teori *neo (yeni)* önekiyle gözden geçirilmiş, yeniden uyarlanmıştır. Uluslararası ilişkiler kuramları ile ilgili bu genel saptamalara karşın, ders kitaplarında genellikle objektif, bilimsel kazanımlar olarak görülen jeopolitik teorileri, konuyu daha iyi anlamlandırmak amacıyla, örnek olay olarak ele alalım:

İngiliz siyasi coğrafyacısı olan Halford John Mackinder tarafından geliştirilmiş olan Kara Hâkimiyeti Teorisi, bilindiği gibi kurucusunun hayatı boyunca zamanla kendisi tarafından farklı sürümlere dönüştürüldüğü halde kısaca şunu savunur: Dünyanın Heartland'ı (Kalpgah) olarak tanımladığı bölgeye hâkim olan devlet, Doğu Avrupa'ya hâkim olur; Doğu Avrupa'ya hâkim olan Avrasya'ya, Avrasya'ya hâkim olan Anakara'ya, Anakara'ya hâkim olanda Dünyaya hâkim olur.³¹ Teorinin genel tanımı ve adını dikkate aldığımızda son derece objektif ve bilimsel bir çerçeveye çizilmektedir. Fakat bu kuramın, örneğin Hindistan veya Çin açısından pek fazla bir anlamı yoktur. Belki Rusya veya Almanya açısından önemli olabilir. Aslında teorisyenin bütün çalışmaları ve önerileri göz önünde bulundurulduğunda, bunun adının *İngiliz Hâkimiyeti Teorisi* olması gerekmektedir. Bununla beraber, yazar teorisini kurarken ve isimlendirirken, son derece bilimsel ve objektif adlandırma ile eserini bütün bilim dünyasına

³⁰ Örneğin, İran'ın nükleer santral kurma (veya füze üretme) çabaları gibi.

³¹ Bkz., Ramazan Özey, *Siyasi Coğrafya*, 3. baskı, Aktif Yayınları, İstanbul 2004.

görsel

Akademik
Bakış

224

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

kabul ettirmiştir. Belki burada Mackinder'in hedefi kendi ülkesinin yöneticileri, bilim camiası ve halkı olduğu halde, birinci derecedeki muhataplardan sonra eseri aynı zamanda bir meta haline getirilerek pazarlanma olanağı bulmuştur.

Deniz Hâkimiyeti Teorisi, ABD'li Amiral Alfred T. Mahan tarafından geliştirilmiş olup, kısaca *denizlere hâkim olan bir devlet dünyaya hâkim olur* görüşünü ileri sürmektedir. Böyle bir kuramın geçerli olabileceği devlet, öncelikle denizlere veya okyanuslara kıyıdaş olması gerekmektedir. Hem Büyük Okyanus'a, hem de Atlantik Okyanusu'na kıyıdaş olan ABD, öncelikle bu teorinin muhatabı olup, bu yönüyle aslında kuram, *ABD Hâkimiyeti Teorisi'*dir. İngiltere ve Japonya için de anlamlı olduğu halde, Rusya, coğrafi konumu dolayısıyla bu teorinin gereğini yerine getirmeye çalışırken büyük engellerle karşılaşmıştır.

Yine ABD'li bir Uluslararası İlişkiler ve coğrafya profesörü olan Nicholas J. Spykman tarafından kurgulanan "Kenar Kuşak Teorisi" ile geliştirilen *Rimland (Kenar Kuşak)* kavramı veya alanı söz konusudur. Bu bölgeyi kontrol eden güç, Heartland olarak tanımlanan bölgeye, Rusya'ya ve Doğu Avrupa'ya, nihayet Dünyaya hâkim olur. Bu teori de, burada özetlenen haliyle ve kaynaklarda belirtilen ayrıntılarıyla aslında bir *ABD Hâkimiyeti Teorisi'*dir. Bunu bilimsel, objektif, bütün ülkeler için geçerli olan bir gerçeklik olarak sunmak mümkün olmayıp, Rimland kabul edilen bölgedeki ülkeler açısından daha tanımlama aşamasında anlamsızdır. Öte yandan söz konusu teori, bu kuşakta yer alan mesela Türkiye'yi, gayet açık bir şekilde merkezi güçlerin çatışma alanında, bir kenar ülke konumuna getirmektedir.

Burada *bilimsellik veya objektiflik*, herhangi bir düşünürün veya ülkenin çıkarlarını veya görüşlerini olduğu gibi öğretmek, değerlendirmek ve dikkate almak ise, bu açıdan sorun yoktur. Ancak, söz konusu teoriler, bütün dünya ve ülkeler için geçerli bir bilimsel bulgu olarak kabul edildiğinde, bu alanda yabancılaşma gerçeği ile karşılaşmaktayız. Genellikle bu ikinci biçimiyle konular sunulmakta olup, sadece jeopolitik teoriler açısından değil, diğer kuram ve kavramlar açısından da yabancılaşma gerçeğini yaşamaktayız.

Az gelişmiş ülkelerde, iç politik aktörlerin inceleme konusu olması sorunlu³² olduğundan Siyaset Bilimi gelişemediği gibi, dış politikalarında da genellikle bir merkez ülke veya eski sömürgeci devlete bağımlılık veya tepki ilişkilerinden dolayı Uluslararası İlişkiler alanı da çorak veya verimsiz kalmıştır. Bu bağımlılık olmasa bile, mevcut yönetimler, dış politika anlayışlarının eleştirel bir bakış açısıyla analiz edilmesini hoş karşılamamaktadır. Bu nedenlerden ötürü, genellikle kapsayıcı, açıklayıcı anlamlı teori(ler)in üretilmesine uygun akademik ortam oluşturulmamaktadır. Böylece akademisyenler, Batılı teorileri tercüme ederek, akademik çalışmalarını yürütmekte veya az

³² Özellikle objektif kriterler bağlamında incelenmesine, otoriter anlayışlarından ötürü, izin verilmemektedir.

gazi

Akademik
Bakış

225

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

da olsa onlara tepki mahiyetinde kuram veya kavramlar geliştirmektedir. Bu gerçek ışığında, *az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin, egemenliklerinin kâhıt üzerinde kabul edildiği, tam bağımsız bir uluslararası ilişkilerinin olmadığını ileri sürerek, böyle bir ülke veya bölge çerçevesinde de bilimsel kavram veya kuramlar geliştirilmesi beklenebilir.*

Bununla beraber, önceki konuda sorduğumuz soruyu burada da hatırlamamız gerekmektedir: Günümüz dünyasında, başka ülke ve gruplardan tamamen bağımsız, sadece kendi ülkesinin siyasi aktörlerinin kararlarıyla dış politikasını yürüten kaç ülke var? Öte yandan güçsüz veya küçük bir ülkenin, bir süper gücün kararını dikkate almadığı, merkezi bir gücün dış politikasını önemli derecede etkileyebildiği, yönlendirebildiği dünyamızda, bilimsel araştırmaların sadece merkezi güçler penceresinden görülüp incelenmesi gerektiğini ileri sürmek doğru bir yaklaşım olmaz.³³ Bu tür hatalı yaklaşım sonucu, birçok teknolojik gelişmeyi geriden takip etmeyi, hatta *bizim açımızdan bu ürün lüks olur, şimdilik bunu gündemimize almayalım* türü görüşlerle sanayileşme, patent üretme ve teknoloji geliştirme alanında Türkiye geri kaldığı halde birçok yönüyle daha güçsüz ülkelerin, bu tür görüşlere itibar etmeyerek önemli atılımlar yaptığı bir gerçektir. Benzer hatalı yaklaşım, sosyal bilimlerde ve Uluslararası İlişkilerdeki çalışmalarda geri kalmanın nedeni olmaktadır.

2.5. Yerli Araştırmaların Yok Sayılması ve Eleştiri Kültürünün Eksikliği

Araştırma ve yayınlarda kullanılan dipnot ve referanslarda yabancılaşma bölümünün bir parçası olarak, genellikle az gelişmiş ülkelerde görüldüğü üzere, eleştiri kültürünün eksikliği, bilimin gelişmesini engelleyen yapısal nedenlerdendir. Başta ABD olmak üzere, Batı'da bilimin gelişiminde önemli bir yeri olan bu gelenek sayesinde hemen bütün kavram, yaklaşım ve teoriler, ortaya çıkmasından itibaren ilgili çevreler tarafından kabul edilir, geliştirilir veya eleştirilir. Her aşama, yeni gelişmeler ve farklı kavram ve yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olur. ABD, bu anlamda, Thomas Moore'un görüşlerini benimseyerek, çok farklı fikirlerin serbestçe tartışıldığı ortamda, *doğru* bilginin tespit edileceğine inanmakta ve bu nedenle fikir özgürlüğüne büyük önem vermektedir.³⁴

Ülkemizde bu alanda yapılan çalışmaların çok azı, Batı'da ortaya çıkan bir yaklaşımı, teoriyi analiz eder, eleştirir. Bununla beraber, Türkiye ve bölge sorunları ile ilgili çeşitli önem ve boyutlara haiz çalışmalar yapıldığı halde, bunların tartışıldığı, eleştiri konusu yapıldığı veya ulaşılan sonuçlar doğrultusunda yahut karşısında bir ekol oluşturulduğu pek görülmez. Şüphesiz bu durumun ortaya çıkmasında eleştirinin amacını aşma kaygısı ile yanlış yo-

³³ Örneğin, Türkiye'nin Orta Asya politikası. Türkiye'nin bölge ülkelerine model olma tezi, öncelikle Batılı bilim adamları ve siyasetçileri tarafından savunulmuş ve Türk karar vericileri, bu tezin gerçekliğe uygunluğunu ölçmeden, kendi bölge politikasını, bu kavram temelinde oluşturmuştur.

³⁴ George H., Sabine, *A History of Political Theory*, George G. Harrap and Co., USA 1937.

rumlanması, akademik ve idari yapılanmanın getirdiği sorunlar ve genel olarak bu alandaki kültür problemi etkilidir.³⁵ Yukarıda ele alındığı üzere, Batılıların *doğru* yaptığı, bizimkilerin tercüme ve kusurlu olduğu biçimindeki tipik sömürge aydını izleri de söz konusu olabilir ki bu ülkemizde diğer bilim alanlarında da geçerlidir.³⁶

Türkiye ve Türk Dünyası ile Orta Doğu, Balkanlar gibi alanlarda gittikçe artan miktarda önemli ve özgün araştırmalar yapıldığı halde,³⁷ yukarıda da değindiğimiz üzere bunlar kitapların veya dergilerin sayfaları arasında kalmakta, Türkiye çapında tartışma veya eleştiri konusu yapılmamaktadır. Örnek olarak Türkiye'nin Jeopolitiği konusunda *Merkezi Türk Hâkimiyeti Teorisi* ni öneren ve bu alanda birçok çalışması bulunan Ramazan Özey'a gereken ilgi gösterilmemiş, Uluslararası İlişkiler çalışmalarında eleştiri konusu da pek yapılmamıştır.³⁸

³⁵ Konuyu ortaya koyarken, makalede zikredilen değerli hocalarımız ve eserleri örnek olarak verildiği dikkate alındığında, bir tür eleştiri demek olan bu çalışmamızın nasıl bir tepkiye neden olacağı endişesini, değerli bilim adamlarımızın bu görüşleri gerçekten olgunlukla karşılayıp karşılamayacağı ikircikliliğini hep yaşadığımızı itiraf etmeliyiz.

³⁶ Burada *tipik sömürge aydını* kavramının mazur görülmesini, sorunu kolayca tanımlayabilmek için tam uymasa da bilinen bu kavrama başvurmak zorunda kaldığımı belirtmeliyim. Hatırlanacağı üzere, 1990'ların başında Zakkum bitkisinden geliştirdiği kanser ilacını Türkiye patentli olarak üretip pazarlamak isteyen Dr. Ziya Özel'e üniversite öğretim üyeleri ve Tabip Odası çevrelerince, *biz ancak bir Amerikan tıp dergisinde yayınlanıp, patent verilince buna inanırız, bu haliyle sahtekârlık yapıyor* türü ağır suçlamalar gelmişti. Halbuki ABD'dekine benzer olanaklara sahip Türk tıp dergileri de vardır. Bu doktor, Türkiye'yi rencide olmuş bir biçimde terk ederek ABD'ye gitmiş, buluşu için bu ülkede patent olarak üretmek zorunda kalmıştır. Konuyla ilgili özet bilgi için bakınız (Tempo, 9 Eylül 2003).

³⁷ www.ideefixe.com adresinde yapılan araştırmada, Uluslararası İlişkiler – Dış Politika alt başlığında, 1996'dan itibaren Türkçe yayımlanan kitap sayısı, 1061'dir. Bunların, 677'si, Türk; 247'si yabancı yazarlar tarafından kaleme alınmıştır. 90 tanesi de, derlemedir. Türkçe yazarlar tarafından kaleme alınan kitapların yarısından fazlası da, maalesef sahanın uzmanı olmayan kişiler tarafından kaleme alınmıştır. Bu nedenle de metodolojik yönden bilimselliği tartışma konusu yapılabilecek yayınlardır. Türkçeye çevrilen kitaplar ise, akademik camiada tartışılan, irdelenen kaynaklardır.

³⁸ Belirtmek gerekir ki, yukarıda Mackinder'in, aslında *İngiliz Hâkimiyeti Teorisini*, *Kara Hâkimiyeti Teorisi* olarak sunmasına karşın, Ramazan Özey'in gündeme getirdiği *Anadolu Merkezli Hâkimiyet Teorisi* ni, Türk ırkı ismiyle sunmasının olumsuzluğu açıktır. Ancak bu çalışmalarda ortaya konulan görüşler ve bunların dayanaklarının bilimsel değeri de ortadadır. Özey, aslında bu çalışmanın adını başlangıçta böyle koymak istemediğini, onun *Merkezi Hâkimiyet Teorisi* biçiminde bir isim düşündüğü halde hocasının isteği ile bu ismi vermek zorunda kaldığını söyledi (29.09.2004'te yapılan görüşme, Marmara Üniversitesi, Göztepe Kampüsü). Nitekim daha sonraki çalışmalarında bu isme kendisi de itibar etmemiş, ancak Batılı coğrafyacıların jeopolitik teorilerine ilgi gösteren Türkiye'deki Uluslararası İlişkiler mensupları, bu Türk coğrafyacının ilginç olduğu kadar son derece özgün araştırmalarına ilgisiz kalmıştır. Benzer hususlar Ahmet Davutoğlu'nun *Stratejik Derinlik* isimli kitabı içinde söylenebilir. Faruk Sönmezoğlu'nun kitabını niçin kaynak olarak göstermediğini sorduğum bazı akademisyenler, bu kitapta yer alan bilgilerin tercüme olduğunu, eserin ikincil nitelikte bir kaynak olduğunu söylediler, ancak aynı arkadaşlar İngilizce yayınlanmış olan tercüme veya ikincil kaynak çalışmaları sıklıkla kullanmaktadırlar. Bu tür

görsel

Akademik
Bakış

227

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

Sosyal bilimler dergilerinde yer alan kitap tanıtımları, genellikle kitabın reklamına dönük olarak hazırlanmakta, eleştiri veya orijinallik yönleri pek ortaya konmadığı kanaati ağır basmaktadır. Genel olarak sosyal bilimlerde özellikle de burada konu edilen Uluslararası ilişkilerde eleştiri geleneğini yerleştirmek, hatta bilimsel çalışmalar arasında zorunlu bir alan haline getirmek, öte yandan çalışmaları eleştirilenlerin bundan mutluluk duyacakları şartları ve alışkanlığı oluşturmak da, bu alandaki akademisyenlerin görevi olmalıdır. Öte yandan lisansüstü çalışma türleri arasında, ülkemizdeki araştırmacıların yayınlarının taranarak bunlardan orijinal kavram ve yaklaşım çıkararak listelenmesi, bir sonraki aşamada tartışılması, tutarlılıklarının test edilmesi, yanlışlığı nokta veya dayanaklarının ortaya çıkarılması gerekmektedir.

Sonuç

Türkiye’de Uluslararası İlişkiler eğitiminde ve araştırmalarında, ders konuları ve kitapları, araştırma konuları, kullanılan kaynaklar ve kullanılan model, kavram ve teorilerde yabancılaşma olduğu görülmektedir. Bu durumun sonucu olarak, her ne kadar son dönemde Türkiye’nin ihtiyaçlarını ve özelliklerini dikkate alan çalışmalarda artış görülmekteyse de, Türkiye’deki Uluslararası İlişkiler eğitimi ve akademik çalışmaları, Türkiye’nin kendine has özelliklerini ve ihtiyaçlarını yine de dikkate almaktan uzak görünmektedir.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, Türk akademisyenleri, teori üretmekten kaçınmakta, bu konuyu Batılı teorisyenlerin hâkimiyetine bırakmayı tercih etmektedirler. Bunun yerine, Türkiye hakkında daha tasvir edici çalışmalara yönelmektedirler. Bu durumda, teorik çalışmalar, Batılı olmayan toplumların tarihsel deneyimlerinden faydalanma imkânını bulamaz iken, Batılı teorisyenler de, kendi toplumlarının tecrübelerinden faydalanarak ortaya koydukları teorik yaklaşımların tüm insanlık için geçerli olduğunu belirtmektedirler. Böylece Batılı toplumların deneyimleri üzerine inşa edilen teorilerin yardımıyla, Batılı olmayan akademisyenler, kendi toplumlarını analiz etmeye çalışmaktadır. Bu çalışmalarda, Batılı olmayan toplumların kendine has özelliklerini, Batılı toplum anlayışına uygun kavramlar ile analiz edilmektedir. Teorik çalışmalardan kaçınmak yerine, Türk akademisyenlerinin bu aşamada yapması gereken ise, Batılı teorisyenler tarafından ortaya konulan teorileri, Batılı olmayan toplumların tarihsel deneyimlerini gözlemleyerek, test etmeleridir. Daha önemlisi ise, kendi tarihi, jeopolitik, ülke ve bölge gerçeklerini dikkate alarak ilişkileri anlamlandırma, yorumlama, teorik ve kavramsal çerçeve geliştirme yolunu denemeleridir.

Türkiye’de Uluslararası İlişkiler eğitimi ve araştırmaları, her ne kadar oldukça yeni olsa da ve son dönemde yurtdışına akademik personelin gönderilmesi nedeniyle, hem kaliteli eleman açısından, hem de dış dünya hakkında doğrudan bilgi edinme yönünde olumlu gelişmelerin sayesinde, Uluslararası İlişkiler eğitimi ve araştırmaları oldukça gelişme göstermektedir. Yine de az gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, Türkiye’de de Uluslararası İlişkiler alanı-

görsel

nın gelişmesi için, eleştiri kültürünün geliştirilmesi, demokratikleşme sürecinin hızlandırılması ve karar vericilerin, akademik çalışmalara daha fazla önem vermesi gerekmektedir. Aksi takdirde, mevcut politikaları eleştirmekten uzak ve birbirini tekrar eden çalışmaların ortaya konulması kaçınılmaz hale gelmektedir. Diğer taraftan ders kitaplarında Türkiye'nin ihtiyaçlarını ve taleplerini dikkate alan çalışmaların ortaya konulması için, atılması gereken iki adım bulunmaktadır. Birinci adım, ders kitaplarının akademik yükseltme kistaslarında değerlendirme konusu yapılması. İkincisi ise, İngilizce eğitim yerine, Türkçe eğitime geçilmesi. İngilizce eğitim nedeniyle, öğrencilere İngilizce yazılmış akademik çalışmaları tavsiye etmek zorunda kalan akademisyenler, Türkçe eğitimin teşvikiyle, Türkçe yayınlara ağırlık vermek zorunda kalacaktır. Aynı zamanda, Türk akademisyenler de, Türkçe yayınlara gereken ilgiyi ve değeri de vermek zorundadır. Bununla beraber, İngilizce ve diğer yabancı dillerin her aşamada öğretilmesi ve bu dillerdeki kaynaklardan da her aşamada sorumlu tutulmasının gerekli ve yararlı olduğunu belirtmeliyiz.

Son olarak, eleştiri alışkanlığı ve geleneğinin geliştirilip yerleştirilmesi, bu alan mensuplarının görevlerinden olduğu kabul edilmelidir. Bölgemiz ile ilgili çalışmaların orijinal yönlerini görmek, bunları takdir etmek, ekoller ve karşı ekollerin oluşumunu sağlamak, eleştirilen çalışmanın yeni sürümlerinin ortaya çıkmasını sağlamak için gerekli ve yeterli ortam mevcuttur.

Kaynaklar

- Zakkumcu Doktoru ABD Kaptı. Tempo 9.9.2003, http://www.tempodergisi.com.tr/saglik_cinsellik/03330/2007-07-29.
<http://www.oncevatan.com.tr/Detay.asp?yazar=31&yz=9821>.
<http://www.osce.org/about/13131.html>, 2007-07-23.
- AKGÜN Birol, "Akademik Yükseltme Kriterlerinde Standartlaşma Gerekli mi?". *Türkiye'de Uluslararası İlişkiler Çalışmaları ve Eğitimi II Çalıştayı* 19 - 22 Nisan 2007, Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği ile Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, KKTC., 2007
- ARI Tayyar, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Alfa, İstanbul 2001.
- ARIBOĞAN Deniz Ülke, *Kabileden Küreselleşmeye Uluslararası İlişkiler Düşüncesi*, Sarmal Yayınevi, İstanbul 2008.
- BACIK Gökhan, *Modern Uluslararası Sistem, Köken, Genişleme, Nedensellik*, Kaknüs Yayıncılık, İstanbul 2007.
- BARTHOLD W., *Turkestan Down to the Mongol Invasion*, 1928.
- BİLGİN Pınar, "Uluslararası İlişkiler Çalışmalarında 'Merkez-Çevre' İlişkilerinde Türkiye Nerede?", *Uluslararası İlişkiler*, C. 2, Sayı: 6, s. 3-14, Yaz 2005.
- CAROE Olaf, *Soviet Empire, The Turks of Central Asia and Stalinism*, Londra: Macmillan & Co Ltd., 1953.
- CRAWFOLD Robert M.A. and JARVIS Darryl S.L., *International Relations, Still an American Social Science: Toward Diversity in International Relations*, Albany, State University of NY Pres, New York 2001.

görsel

Akademik
Bakış

229

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

- ÇAĞRI Erhan, "Akademik Yükseltmelerde Mevcut Durum, Sorunlar ve Çözüm Önerileri", *Türkiye'de Uluslararası İlişkiler Çalışmaları ve Eğitimi II Çalıştayı* 19-22 Nisan 2007, Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği ile Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, KKTC 2007.
- DAVUTOĞLU Ahmet, *Stratejik Derinlik*, Küre Yayınları, İstanbul 2000.
- EVANS Graham ve Jeffrey Newnham, *The Penguin Dictionary of International Relations*, Birleşik Krallık: Penguin Books Ltd. Uluslararası İlişkiler Sözlüğü. çev.: H.Ahsen Utku, Gökkuşbu, İstanbul 2007.
- FUKUYAMA Francis, *The End of History and the Last Man.*, Penguin, Londra 1992.
- GÖNLÜBOL Mehmet, *Uluslararası Politika*. SBF yayınları, Ankara 2000.
- HANÇERLİOĞLU Orhan, *Ekonomi Sözlüğü*, 6. basım., Remzi Kitabevi, İstanbul 1986.
- HOFFMANN Stanley, "An American Social Science: International Relations". *Daedalus* 106(3): 41-60, 1997.
- HUNTINGTON Samuel P., "The Clash of Civilizations", *Foreign Affairs*, C.72, Sayı: 3, Sayfa: 22-28., Yaz 1993.
- KAPLAN Fred, *The Wizards of Armageddon*, Touchstone Boks, New York 1983.
- MOONEY Chris, "For Your Eyes Only". *Lingua Franca*, Kasım 2000.
- MUSAOĞLU Neziha ve Ertan Efegil, "Ortadoğu'da Büyük Ortadoğu Projesi Uygulanabilir mi?", *Akademik Ortadoğu*, C.1, Sayı: 2, s. 1-20, 2007.
- OREN Do (Aralık 2000). "Is Culture Independent of National Security?, How America's National Security Concerns Shaped 'Political Culture's Research", *European Journal of International Relations*, C.6, Sayı: 4, Sayfa:543-573.
- OREN Do, "Knowledge and Power in the Disciplien of International Relations". <http://www.ufic.ufl.edu/ispspeakers/IR.html#four>, 2007-07-29.
- ÖZEY Ramazan, *Siyasi Coğrafya*, 3. baskı, Aktif Yayınları, İstanbul 2004.
- SABINE George H., *A History of Political Theory*, George G. Harrap and Co., USA 1937.
- SAID Edward, *Oryantalizm: Sömürgeciliğin Keşif Kolu*. (çev.: Neziha Uzel), Pinar Yayınları, İstanbul 1982.
- SOKOL Edward Dennis, *The Revolt of 1916 in Russian Central Asia*, Johns Hopkins University, Baltimore 1954.
- SÖNMEZOĞLU Faruk, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü* (Der.). 2. basım, İstanbul 1996.
- SÖNMEZOĞLU Faruk, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Filiz Kitabevi. İstanbul 1995.
- TOGAN Z.V., *Bugünkü Türkili (Türkistan) ve Yakın Tarihi*, İstanbul 1942.
- TURAN İLTER, "Kalite Sorununu Aşmada Atanma/Yükseltme Kriterleri". *Türkiye'de Uluslararası İlişkiler Çalışmaları ve Eğitimi II Çalıştayı*, 19-22 Nisan 2007, Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği ile Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, KKTC 2007.
- YALÇINKAYA Alâeddin, "İdeal, Fonksiyonel ve Disiplinler arası Program Sorunu", *Uluslararası İlişkiler*, C. 2, Sayı: 6, s. 165-170, Yaz 2005.
- YALÇINKAYA Alâeddin, "Milletlerarası Adalet Divanı ve Soykırım", *Öncevatan*. 06 Mart 2007.
- YILDIRIM Cemal, *Bilimsel Düşünme Yöntemi*, İmge Yayıncılık, Ankara 1998.

görsel

Akademik
Bakış

230

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009